

Původní český životopis George C. Marshalla

Jan Wanner: George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí. Paseka, Praha, Litomyšl 1998, 384 stran, ISBN 80-7185-177-9.

V příštím roce bude svět vzpomínat nedožitých 100. narozenin amerického politika a vojáka George Catletta Marshalla, jehož jméno je zapsáno výrazným písmem do americké i světové historie. Je proto významným počinem, že se na našem trhu objevila původní životopisná česká studie docenta PhDr. Jana Wannera, vědeckého pracovníka Historického ústavu Akademie věd České republiky, věnovaná této osobnosti.

Marshallovo jméno u nás širší veřejnost většinou spojuje s tzv. Marshallovým plánem poválečné evropské obnovy. Tento plán a Marshallovo jméno se od té doby objevují vždy, když se ve světě jedná o zorganizování hospodářské pomoci skupině zemí, jako tomu bylo po roce 1989 ve střední a východní Evropě, nebo např. nyní v souvislosti s očekávanou potřebou poskytnout ekonomickou pomoc státům na Balkáně. Pro vojenské historiky však patří G. C. Marshall k významným předním velitelským osobnostem, které na straně spojenců za druhé světové války pomáhaly rozhodující měrou k porážce fašismu. Generál Marshall byl náčelníkem Spojených štábů amerických ozbrojených sil a jako hlavní vojenský poradce prezidenta USA účastníkem rozhodujících mezinárodních spojeneckých konferencí na nejvyšší úrovni.

Zřejmě toto vše vedlo autora recenzované knihy ke zpracování Marshallovy biografie, kterou je třeba pokládat za zdařilou a dobře plnící své poslání. Zvláště je třeba ocenit, že se autorovi podařilo překonat velká úskalí, která životopisné práce musejí překonávat, a to především u takových významných osob, jako byl G. C. Marshall. Mám na mysli problém jak nalézt úměrnou míru při líčení života osobnosti na straně jedné a všeobecného vývoje událostí, v jejichž rámci tato osobnost působila, na straně druhé. A já si myslím, že se autorovi určitá vyváženost až na malé výjimky podařila. Navíc Jan Wanner předložil čtenáři fakta čtivým způsobem, který jej plně zaujme, ba přímo vtáhne do „děje“. Tím je ovšem potvrzen i celkový charakter práce jako literatury faktu, určené pro širší okruh čtenářů. Tento způsob faktografického zpracování sice na jedné straně nezatěžuje čtenáře širokým poznámkovým aparátem a vysvětlivkami, avšak na druhé straně předpokládá čtenáře, který autorovi plně věří, protože si nemůže výroky, čísla a fakta z použité literatury sám doplnit. To bývá ale problém každé popularizační práce. Zřejmě rozsah knihy byl oním určujícím limitem pro autora i vydavatele, proč tento důležitý doplněk textu nepoužili.

Jan Wanner tematiku rozdělil do dvou základních životních etap Marshallovy osobnosti – na oddíl Generál, zabírající cca 2/3 rozsahu knihy, a na oddíl Státník, zahrnující zbývající třetinu. Celkem je obsah knihy zpracován v 16 drobnějších kapitolách. Kromě toho je publikace doplněna bohatým souborem zajímavých a u nás méně známých fotografií ze života G. C. Marshalla, jakož i několika názornými mapkami, které umožňují čtenáři lépe pochopit líčení válečných operací. Hodnotím-li tyto formální stránky Wannerovy práce, musím se též zmínit o závěrečném přehledu pramenů a literatury. Konstatuji, že je to dobrý základní přehled zdrojů, které zřejmě autor použil při zpracování své knihy. Protože jen v několika našich odborných knihovnách nalezneme některé ze zmíněných titulů, lze předpokládat, že Jan Wanner měl pravděpodobně možnost studovat materiály v knihovnách a archivech v USA, jak nepřímo vyplývá z textu i z autorovy poznámky.

Po obsahové stránce autor přibližuje čtenáři G. C. Marshalla nejen jako vojáka a velitele, jako státníka a diplomata, ale především jako člověka. A právě poslední charakteristika je

rozhodující při analýze Marshallovy osobnosti. Právě člověk a jeho charakter, jakož i podmínky amerického demokratického systému hráli rozhodující roli v úspěších, kterých ve svém životě Marshall dosáhl.

Wannerovi se podařilo nenásilnou formou ukázat právě tuto humanistickou stránku Marshallovy osobnosti na řadě příkladů z jeho bohatého života (vztahy k prezidentům USA, ke spolupracovníkům, k vojákům na frontách první i druhé světové války, k cizím státníkům). Zároveň se mu velmi dobře podařilo naznačit i principy nepolitických vztahů vojáků k politice, reprezentované vládními civilními představiteli. Vyniklo to zvláště na příkladech autorova líčení života generála v době, kdy zaujímal vysoké vojenské funkce.

Vzhledem ke složitosti systému ozbrojených sil USA (zvláště před rokem 1947) by asi recenzované knize prospělo, kdyby její autor alespoň v poznámce stručně popsal americký systém, který se od evropských systémů odlišoval a stále liší, což aktuálně poznáváme po našem přijetí do Severoatlantické aliance. Kromě toho by z hlediska činnosti generála G. C. Marshalla za druhé světové války ve funkci náčelníka štábu armády (pozemního vojska) měla být blíže vysvětlena role a význam této důležité funkce v americkém politickém systému.

V této souvislosti je třeba ocenit autorův důraz na Marshallem uplatňovaný požadavek principu jednotného velení, a to především v rámci ozbrojených sil USA. G. C. Marshall totiž požadoval společný postup pozemní armády, námořnictva a letectva, které byly až do roku 1947 řízeny na vládní úrovni každé samostatně. To se často projevovalo v prestižním soupeření jednotlivých druhů vojsk při získávání výzbroje i doplňování vojsk, nehledě na časté lobování ve Washingtonu (ať již v Kongresu, či v Bílém domě) při obsazování velitelských míst na jednotlivých úsecích válčičtích (otázky priority Evropy či Tichomoří, místo a čas invaze). Toto Marshallovo stanovisko bylo spojeno s požadavkem na jednotné velení i tam, kde působily velké skupiny spojeneckých armád společně, ať již ve válce, či v době míru. Američané proto vždy nasadili na jednotlivá válčičtíste takový počet vojáků, aby získali početní převahu, a tak mohli uplatnit princip jednotného velení pro sebe. Neradi totiž podřizovali a podřizují své jednotky cizímu velení.

Jan Wanner objektivně hodnotí rovněž Marshallovy chyby, které jsou mu v jeho vojenské či státnické kariéře vytýkány. Zmiňuje se především o přepadení Pearl Harboru v prosinci 1941, kdy nebyl zcela bez chyb při posuzování japonských aktivit krátce před tímto útokem. Totéž platí i o otázce postupu při protiútoky vojsk OSN (pod americkým velením) v roce 1950 na sever od 38. rovnoběžky. Zároveň autor vyvrací útoky a pomluvy, které vůči Marshallovi uplatňovala politická pravice v Kongresu v souvislosti s jeho kritickým postojem vůči Čankajškovi po válce. Přesvědčivě ukazuje pozadí postojů USA k SSSR v souvislosti s jeho žádoucím angažováním ve válce proti Japonsku, viděné americkým velením přes velké oběti, které by si konečná porážka Japonska (včetně invaze) vyžádala, a to i po svržení atomové pumy.

Plasticky se autorovi podařilo ukázat stálé názorové spory mezi F. D. Rooseveltem a Winstonem Churchillem o místě a čase vedení operací v Africe i v Evropě. Velmi cenné je Wannerovo potvrzení faktu, že po smrti prezidenta Roosevelta chyběly spojeneckému vrchnímu velení politické směrnice, takže vojáci posuzovali a rozhodovali o postupu v závěrečných operacích v Evropě především z hledisek vojenských, nikoli politických (postup Američanů v Německu, v Československu a v Rakousku).

Je jen škoda, že autor podrobněji neukázal tento problém na případě osvobození Československa. Zřejmě měl k dispozici méně známé dokumenty, v nichž se ukazuje, že právě nedocenení geopolitického významu (doporučované od 1. 4. 1945 W. Churchillem v korespondenci s americkými prezidenty a s americkým velením) zabránilo osvobození západní části Československa vojsky 3. americké armády generála Pattona, která již od 17. 4. 1945 stála na jeho hranicích. Další postup jim po dohodě se sovětským maršálem Antonovem povolil generál D. Eisenhower až 4. 5. 1945, a to jen na linii Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice. Avšak dále na Prahu jim byl postup 6. 5. 1945 rovněž na žádost SSSR výslov-

ně zakázán proto, aby nedošlo ke konfrontaci se Sověty. Tato politická chyba byla jednou z několika výjimek, kdy sami vojáci (a zvláště Marshall) prosadili své vojenské rozhodnutí bez politiků. Ovlivnila to zřejmě situace v době smrti F. D. Roosevelta,¹ která měla kořeny nejen v nevráživosti vůči mnoha politickým požadavkům W. Churchilla, ale též v úzce vojenském chápání problémů vedení závěrečných operací v Evropě ze strany generálů Marshalla a Eisenhowera. Obávali se jednak „zbytečných“ ztrát na životech amerických vojáků, jednak možného nesplnění závazku J. V. Stalina týkajícího se účasti ve válce vůči Japonsku. Posledně uvedená obava byla ovšem vzhledem k cílům, které Stalin sledoval, bezdůvodná.²

Pokud jde o první část životopisu, věnovanou Marshallovi vojenské kariéře, je zpracována velmi zajímavě a pomáhá vysvětlit některé záležitosti, které mají i aktuální platnost či dodatečně přispívají k ujasnění některých záležitostí ze druhé světové války v české literatuře. Snad je možné mít formální připomínku jen k tomu, že v životopisné knize měla tato část spíše končit až prosincem 1945, kdy Marshall odešel do civilu, tedy nikoli koncem druhé světové války. Rovněž postrádám celkové zhodnocení významu činnosti G. C. Marshalla v armádě, protože jeho postoje, návrhy a způsob řízení velmi výrazně přispěly k výstavbě amerických ozbrojených sil, a proto si jej všichni (i jeho protivníci) vážili.

To se v plné míře projevilo též v Marshallovi politické činnosti. G. C. Marshall byl jmenován nejprve vedoucím mise v Číně, později státním tajemníkem a nakonec ještě ministrem obrany a vždy patřil k nejbližším poradcům prezidentů. Marshall – jak Wanner správně naznačuje – vnesl do politického života nejen své dlouholeté zkušenosti z nejvýznamnějších mezinárodních konferencí, kterých se zúčastnil, ale i metody, které úspěšně uplatňoval při řízení na nejvyšších armádních postech.

Na konferenci čtyř ministrů zahraničí v Moskvě na jaře roku 1947, kde se řešil osud Německa po skončení druhé světové války, který Marshall spojoval s vývojem v Evropě, poznal, že spolupráce se SSSR je v krizi. Proto se jeho cílem stala záchrana Evropy. Přišel s návrhem americké pomoci při odstranění válečných škod a při obnově demokratického systému na evropském kontinentě, pro jehož realizaci našel řadu vynikajících spolupracovníků. Výsledkem jejich činnosti bylo nejen vypracování, ale spolu s prezidentem především prosazení Programu evropské obnovy v Kongresu. Jeho podstatu v obecných rysech přednesl G. C. Marshall dne 5. 6. 1947 na Harvardské univerzitě. Prezident Truman tento program nazval Marshallův plán, čímž se de facto stal trvalým pomníkem G. C. Marshalla v historii mezinárodních vztahů.

Domnívám se, že vzhledem k významu tohoto projektu, nesoucímu Marshallovo jméno, měl Jan Wanner věnovat jeho celkovému zhodnocení a výsledkům alespoň shrnující odstavec. On však program zachytil jen při jeho vzniku, ale jeho celková realizace se ztrácí v popisu Marshallova dalšího života. I zde lze navíc nalézt drobné nepřesnosti. Např. výše požadavků evropských partnerů nebyla 17 mld. \$ na čtyři roky,³ ale postupně se snižovala od 29 mld. \$ přes 22 mld. \$ až k uvedené částce, kterou při předložení návrhu zákona do Kongresu v prosinci 1947 požadoval prezident Truman, nikoli OEEC. Celková částka poskytnutá v rámci Zákona o zahraniční pomoci, schváleného 3. 4. 1948, v letech 1948–1952 nakonec činila 13 mld. \$.

Na straně 287 autor rovněž chybně uvádí, že v roce 1946 se v Číně jednalo již o vrchol studené války. Avšak Trumanova doktrína (tj. vojenská pomoc Řecku a Turecku v březnu 1947) a okolnosti vzniku Marshallova plánu, spojené se vznikem Informačního byra devíti komunistických stran v říjnu 1947, s komunistickým převratem v Československu v únoru 1948 a s počátkem berlínské krize v květnu 1948, znamenaly teprve její začátek. Pokud jde o Čínu, autor měl podle mého názoru také upozornit na to, že ostrov Tchaj-wan se tehdy běžně ve zpravodajství uváděl pod názvem Formosa. Kromě toho fotografie na straně 320 je z roku 1947, tedy nikoli z roku 1941. Zároveň je škoda, že autor nerozvedl skutečnosti kolem udělení Nobelovy ceny za mír G. C. Marshallovi a necitoval z jeho projevu, který přednesl při jejím převzetí v roce 1953.

Rovněž závěr druhé části, ale i celé knihy postrádá jako v případě první části celkové zhodnocení osobnosti G. C. Marshalla. Tím by autor vhodně odůvodnil své rozhodnutí, proč si právě jeho životopis vybral ke zpracování. Celkový shrnující závěr by Janu Wannerovi umožnil ukázat zásadní změny, které se ve vojenství i v politice (zvláště americké) staly za 79 let Marshallova života. Zároveň by mohl zdůraznit hodnoty, které G. C. Marshall po celý život hájil a které jej řadí mezi významné osobnosti nejen americké, ale i světové, a to tím spíše, že Jan Wanner o nich ve své knize na mnoha místech píše.

Naopak je třeba zdůraznit, že významným kladem Wannerovy práce je mnohdy jen stručné „nadhození“ některých faktů, které čtenáře upozorňují na nové poznatky, které současný historický výzkum přináší. Nutí čtenáře zajímat se o tyto nové poznatky historie a opravovat si zastaralá všeobecná líčení moderní historie, podávaná optikou ideologického pohledu uplynulých padesáti let. Mám na mysli např. autorovo dovedné skloubení informací o osobních vztazích G. C. Marshalla s osobnostmi vojenského i politického života, které v jeho životě často rozhodovaly o prosazení či naopak zbrzdění řady iniciativ. Mnohé uvedené detaily např. ovlivnily celou záležitost kolem útoku na Pearl Harbor.⁴ Stejně zajímavý je např. údaj, že kobercové nálety na konci války ve středním a východním Německu (Berlín, Drážďany) byly spojeneckým letectvem provedeny na žádost sovětského velení.⁵ Méně známé skutečnosti uvádí autor též o pozadí vztahů mezi USA a Velkou Británií za druhé světové války i po ní.

Český čtenář má rovněž možnost ověřit si své dřívější dohady o příčinách porážky Čankajškova zkorumpovaného režimu v Číně nebo o pozadí při rozhodování v době války v Koreji.⁶ Za velmi užitečné pokládám zmínky o poměrech a vztazích ve vnitřní politice USA. Jde např. o počátky antikomunistické hysterie,⁷ která svou demagogií značně ohrožovala demokratický systém, jenž se ovšem ukázal mnohem silnější, než organizátoři zmíněné hysterie počítali.

Chci tím říci, že Wannerova práce, byť je napsána populární formou, poskytuje mnohé podněty i pro odborníky. Je především výzvou nové generaci historiků, aby se všemi těmito problémy zabývali nově, na základě již přístupných archivů, včetně nových pohledů i na dosavadní literaturu. Kdyby u čtenářů i u odborníků Wannerova publikace vyvolala jen toto zamyšlení a tuto aktivitu, byl by to rovněž úspěch autora i vydavatele. Jak jsem již naznačil výše, i přes zmíněné připomínky je Wannerova životopisná kniha přínosem pro všechny, kdož se zajímají o moderní historii.

Karel Krátký

¹ Viz Wanner, J.: *George C. Marshall, tvůrce armád a aliancí*. Paseka, Praha, Litomyšl 1998, s. 250 a násl.

² O tomto problému uveřejnil z jiného pohledu článek historik Ivan Pfaff. Viz Pfaff, I.: *Největší politická chyba generála Eisenhowera*. Lidové noviny, 6. 5. 1999, s. 19. Podle neodborného komentáře publicisty J. Ježe v *Radio Svobodná Evropa* (ČRo 6 15. 5. 1999) D. Eisenhower jako prezident USA tuto chybu při jednání s delegací čs. emigrantů údajně přiznal. Ohledy na zbytečné ztráty potvrzuje ve svých memoárech sám prezident Truman, který se v této věci nechal „přesvědčit“ vojáky. Viz *The Memoirs of Harry S. Truman. Volume one. Year of Decision 1945*. Hodder and Stoughton Ltd, Bungay, Suffolk 1955, s. 134.

³ Viz Wanner, J.: cit. dílo, s. 310.

⁴ Viz tamtéž, s. 218.

⁵ Viz tamtéž, s. 234.

⁶ Viz tamtéž, s. 343 a násl.

⁷ Viz tamtéž, s. 317, 342 a 366.